

Sprawozdanie

Wydziału krajowego o czynnościach nauczycieli wędrownych gospodarstwa wiejskiego, tudzież Instruktora mleczarstwa, za rok 1892.

Wysoki Sejmie!

Instytucya nauczycieli wędrownych gospodarstwa wiejskiego zaczyna się — jakkolwiek powoli — w kraju naszym rozwijać. Lud nasz zaczyna się już z nią oswajać, nie zachowuje się już jak w początkach odpornie, a co najmniej apatycznie i z chęcią zasięga rad i pouczeń u krajowych nauczycieli wędrownych rolnictwa, mianowicie w miejscowościach, które nauczycieli już po raz drugi w objazdach swoich odwiedzają.

Rok 1892 rozpoczął Wydział krajowy działalnością czterech nauczycieli wędrownych gospodarstwa wiejskiego i jednego Instruktora mleczarstwa.

Nauczycielami tymi byli pp. Seweryn Wiśniewski, Antoni Wilk, Tadeusz Stamirowski i Stanisław Szalay powołany przez Wydział krajowy w miejsce Edmunda Bielskiego (do pełnienia obowiązków kierownika kraj. niższej szkoły rolniczej w Kobiernicach powołanego), w końcu Instruktor mleczarstwa Ursyn W. Massalski. Wkrótce jednak ubył przez śmierć śp. Antoni Wilk, a ubytek ten nie dał się na razie zastąpić dla braku kandydatów na tę posadę ukwalifikowanych, to jest takich, którzyby oprócz znajomości teoretycznej i praktycznej całości nauki gospodarstwa wiejskiego, a przedewszystkiem jej dwóch głównych działów: Rolnictwa i Hodowli zwierząt domowych, znali także i stosunki gospodarcze kraju naszego, a w pierwszym rzędzie stosunki gospodarstwa włościańskiego, jego wady i potrzeby. — Nie mając na posadę tę odpowiedniego kandydata, powstrzymał się Wydział krajowy z jej tymczasowem obsadzeniem, w nadziei, że rokowania, jakie nawiązał z kandydatami na posadę nauczyciela wędrownego do nauki weterynaryi, zostaną do pomyślnego wyniku doprowadzone i że w myśl uchwały Wysokiego Sejmu z dnia 8. kwietnia 1892. na czwartego nauczyciela wędrownego będzie mógł być powołany weterenarz, któryby oprócz nauki wędrownej włościanom udzielanej, udzielać mógł nauki weterynaryi w krajowych niższych szkołach rolniczych w Horodence, Jagielnicy i Kobiernicach, na kilkotygodniowych w każdej z tych szkół urządzonych kursach.

Rokowania te nie doprowadziły do pomyślnego rezultatu (o czem poniżej), a gdy

z początkiem roku 1893 p. Tadeusz Stamirowski z posady nauczyciela wędrownego ustąpił, rozpiął Wydział krajowy na opróżnione po p. Stamirowskim i ś. p. Wilku posady konkurs. który w najbliższym czasie rozstrzygnięty zostanie.

Jak w roku poprzednim tak też w roku 1892 zwołał Wydział krajowy konferencję krajowych nauczycieli wędrownych rolnictwa i lustratorów kółek rolniczych, celem ustnej wymiany spostrzeżeń poczynionych przy wykonywaniu czynności nauczycielskich, a względnie lustracyjnych, w ubiegłym okresie tych czynności, wypowiedzenia opartych na tych spostrzeżeniach uwag i wniosków co do działalności nauczycielskiej i lustracyjnej w nadchodzącym okresie i ułożenia planu tejsze działalności. — Konferencya taka odbyła się w dniu 13. kwietnia 1892 w biurze Departamentu II. Wydziału krajowego i pod przewodnictwem Szefa tegoż Departamentu, a wzięli w niej udział: Delegaci Zarządu głównego Towarzystwa kółek rolniczych pp.: Bolesław Augustynowicz prezes i Mieczysław Onyszkiewicz członek zarządu głównego tegoż Towarzystwa, — referent spraw rolniczych p. Zygmunt Strusiewicz, — nauczyciele wędrowni pp. Seweryn Wiśniewski, Stanisław Szalay i Tadeusz Stamirowski i lustratorowie kółek rolniczych pp.: Zygmunt Gawarecki i Karol Mielecki.

Na konferencji tej zgodzono się iż krajowi nauczyciele wędrowni powinni obok wykonywania czynności swych nauczycielskich, wskazanych im Instrukcją służbową przez Wydział krajowy (L. 12852 89) wydaną, a przez c. k. Ministerstwo rolnictwa (dające subwencję na utrzymanie tych nauczycieli) zatwierdzoną, lustrować także kółka rolnicze, znajdujące się w miejscowości w której naukę wędrowną wykonują, i z wyniku tej lustracji składać osobne sprawozdanie tabelaryczne, które Wydział krajowy z końcem roku Zarządowi głównemu kółek rolniczych komunikuje. — Lustratorów zaś Towarzystwa kółek rolniczych zadaniem być powinno w pierwszym rzędzie: lustrowanie kółek i podtrzymywanie ich żywotności przez udzielanie pouczeń na zebraniach tych kółek, zakładanie czytelni kółek, zakładanie sklepików włościańskich nowych i kontrolowanie czynności sklepików już istniejących z udzielaniem wskazówek co do prowadzenia rachunków, sprowadzania towarów i t. p. — Przez taką działalność lustratorowie kółek rolniczych przygotowują grunt dla działalności krajowych nauczycieli wędrownych i dla tego to obowiązani są ci ostatni usłowania pierwszych wspierać.

Na konferencji wspomnianej wypowiedziano przekonanie, że zwieźlenie przez nauczycieli wędrownych po raz wtóry tych miejscowości, w których w latach ubiegłych pouczeń udzielali, jest pożądanę, dla przekonania się, czyli pierwsze pouczenia obudziły zainteresowanie się włościan, czyli i w jakim stopniu z udzielanych im pouczeń korzystają, — i dla ponowienia i uzupełnienia pouczeń pierwszych. — W końcu, w przypuszczeniu, że Wydział krajowy przekonanie to podzielać będzie, zaproponowano wyznaczyć krajowym nauczycielom wędrownym, a względnie lustratorom kółek rolniczych, następujące powiaty do ich działalności w roku 1892:

A. Dla nauczycieli wędrownych gospodarstwa wiejskiego:

1. Seweryna Wiśniewskiego: powiaty: Zbaraski, — Tarnopolski, — Brzeżański i Zaleszczycki.
2. Stanisława Szalaya: powiaty: Dąbrowski, Krakowski, — Chrzanowski, — i Wadowicki. —
3. Tadeusza Stamirowskiego: powiaty: Niski, — Myślenicki, — i Bialski. —

B. Dla lustratorów kółek rolniczych:

1. Zygmunta Gawareckiego: powiaty: Brzozowski, — Sanocki, — Krośnieński i Jasielski. —
2. Karola Mieleckiego: powiaty: Brodzki, — Kamionecki, Bobrecki, — i Skałacki.

3. Jana Świetlika: powiaty: Lwowski, — Grodecki, — Rudeński, — i Samborski; — a dla

4. Stanisława Juchnowicza: powiaty: Mościski, — Przemyski, — Jarosławski i Dobromilski. —

Wydział krajowy przyjął powyższy projekt, i zawiadomił o tem Zarząd główny Towarzystwa kółek rolniczych, we Lwowie (do LW. 19615 92), wzywając zarazem, ażeby swoim lustratorom dał odpowiednią instrukcyę, iżby ei planu podróży i czynności przez konferencyą zaprojektowanego, a przez Wydział krajowy zatwierdzonego ściśle przestrzegali.

Krajowi nauczycieli wędrowni wypełniali czynności swoje ściśle według powyż wspomnianego planu, zwracając uwagę gospodarzy włościan na wchodzącą w życie ustawę hodowlaną i udzielając zastosowanych do miejscowości rad i wskazówek odnoszących się do hodowli bydła, stosownie do 10-tej uchwały Wysokiego Sejmu z dnia 1. i 4. kwietnia 1892.

Według sprawozdań przez Zarząd główny kółek rolniczych Wydziałowi krajowemu przedłożonych i w krótkiej drodze uzupełnionych, wykonywali lustratorowie kółek rolniczych czynności swoje w następujących powiatach:

1 p. Zygmunt Ga w arecki w 10-ciu gminach powiatu Grybowskiego.

2. p. Karol Mielecki w 87 miejscowościach powiatów: Brodzkiego, — Kamionckiego, — Bobreckiego, — Skalańskiego, — Sokalskiego, — Rawskiego i Żółkiewskiego.

3. p. Stanisław Juchnowicz, w 29 gminach powiatów: Mościskiego, — Przemyskiego i Zbarazkiego. —

Lustrator Jan Świetlik, nie odbywał żadnych lustracyi, — natomiast:

4. Władysław Szybiński w 3 gminach powiatu Lwowskiego.

5. p. Bolesław Górski w 53 miejscowościach powiatów: Jasielskiego, — Krośniewskiego, — Dobromilskiego i Sanockiego.

6. p. Feliks Neustein w 84 miejscowościach powiatów: Grodeckiego, — Rudeńskiego i Jarosławskiego.

7. p. Bazyli Korol w 44 miejscowościach powiatów: Bialskiego, — Monasterzyskiego i Nowo-sandeckiego.

8. p. Jędrzej Bochniewicz w 6 miejscowościach powiatu Samborskiego.

Wydział krajowy, kierując Instytucyą wędrownych nauczycieli gospodarstwa wiejskiego nie ograniczał się wszakże, na wskazaniu tymże okręgu i zakresu tudzież sposobu działania, — ale wykonywał kontrolę nad ich czynnościami, utrzymując ciągłą ewidencyę odnoszącą się do miejscowości ich każdorazowego pobytu, tak za pomocą Dziennika czynności (jaki każdy nauczyciel prowadzić jest obowiązany), jak i za pomocą raportów tygodniowych (z ich pobytu) i miesięcznych (z ich czynności) na podstawie Dziennika czynności układanych i przez każdego nauczyciela wędrownego Wydziałowi krajowemu przedkładanych.

Nie zaniedbał też Wydział krajowy co do działalności kraj. nauczycieli wędrownych zasiągać opinii ludzi fachowych, mężów zaufania, których uprosił, ażeby pouczeniom i w ogóle działalności krajowych nauczycieli wędrownych przejrzeć się zechcieli.

Temat do wykładów i pouczeń, tudzież wykaz szczegółowy miejscowości, w których odbywały się pouczenia, jak niemniej liczba słuchaczy biorących w nich udział, podane na osobnym tu załączonym wykazie (Alegat A.)

Temat wykładów i pouczeń, w każdej prawie miejscowości ten sam, omawiany był wszakże mniej lub więcej obszernie, a w każdej miejscowości w szczególach do stosunków tej miejscowości zastosowany. — Wskazówki odnoszące się do uprawy roli i jej nawożenia, — do użycia odpowiednich narzędzi i nawozów, — do obchodzenia się z nawozem stajennym, —

wyboru nasienia, — potrzeby wprowadzenia uprawy roślin pastewnych i przemysłowy, — stanowiły temat każdego wykładu. Wszędzie też udzielali nauczyciele wskazówek do urządzenia gnojarni.

W miejscowości blisko miast położonych, zwracali nauczyciele wędrowni uwagę gospodarzy gruntowych na korzyści gospodarstwa nabiałowego, a dalej na produkcję warzyw, która w tych warunkach daleko większe przynieść może korzyści niż uprawa zbóż. —

Ze względu na wchodzącą w życie ustawę hodowlaną (o licencyonowaniu buhajów i utrzymywaniu buhajów gminnych) obznajamiali nauczyciele wędrowni włościan ze znaczeniem i doniosłością tej ustawy, udzielając pytającym wszędzie stosownych informacji co do zastosowania tej ustawy. Objasnienia te, na które nauczyciele wędrowni zazwyczaj drugi wykład w każdej miejscowości przeznaczali, łącząc je z pouczeniami hodowli bydła i wyboru buhajów dotyczącymi, budziły wszędzie wielkie zainteresowanie.

Sprawozdania szczegółowe każdego z nauczycieli wędrownych Wydziałowi krajowemu peryodycznie przedkładane — a obecnie w kancelaryi sejmowej do przeglądu złożone — są zbyt obszerne, ażeby je drukiem ogłaszać. — Wydział kraj, pozostaje przeto na zaznaczeniu, że sprawozdania te obejmują oprócz dat w załączonym wykazie podanych, krótkie opisy stosunków gospodarskich tych miejscowości i okolic, w których się posiedzenia odbywały. Opisy te dostarczą z czasem bardzo cennego materiału do systematycznego zestawienia poglądu na stosunki gospodarstw gruntowych włościańskich, dotychczas osobno i szczegółowo nie badanych i posłużą do bliższego zapoznania się z niemi.

Ze wspomnianych sprawozdań nauczycieli wędrownych podnosi wszakże Wydział kraj. co następuje :

1. Nauczyciel wędrowny p. Seweryn Wiśniewski zwiedził 74 miejscowości powiatu zbarazkiego, tarnopolskiego, brzeżańskiego i zaleszczyckiego. Powiat tarnopolski objechał p. Wiśniewski po raz wtóry i miał sposobność przekonać się, że we wszystkich tych gminach, w których już w latach ubiegłych pouczał, jest nie tylko większe zainteresowanie się, ale rzeczywisty postęp, bądź to w obchodzeniu się z nawozem, bądź w uprawie roli, bądź to w jednym i drugim. Objaw ten jest dowodem nie tylko pożyteczności instytucji krajowych nauczycieli wędrownych, ale także potwierdzeniem zdania Wydziału kraj., że skoro nie rozporządzamy na razie licznymi siłami nauczycielskimi, nie należy je po całym kraju rozdrabniać, ale ograniczać ich działalność do okolic i miejscowości, których gospodarze gruntowi przygotowani już zostali do przyjmowania nauki, czy to poprzedniem nauczaniem kraj. nauczycieli wędrownych, czy też przez działalność kółek rolniczych.

Wykłady miewał p. Wiśniewski prawie wszędzie w języku ruskim, wyjątkowo tylko w polskim. Wszędzie cieszył się znacznym udziałem słuchaczy, którzy w niektórych miejscowościach dochodził do poważnej cyfry 120. (Taurów, Helenkowiec, Łazowa) i 150 (Hnilice) — a prawie na wszystkich jego wykładach był ktoś z inteligencji miejscowej, zazwyczaj proboszcz lub wikary i nauczyciel miejscowy, jeżeli zamieszkiwali w gminie, — prócz tego oficjaliści prywatni, którzy nieraz odnosili korzyści z wykładów, jak świadczy np. urządzona gnojarnia według wskazówek danych w roku zeszłym na folwarku w Łuce.

2. Stanisław Szalay pouczał w 34 miejscowościach mając powołanych na wykłady włościan z 74 gmin, w powiecie dąbrowskim i krakowskim Wypełnieniu planu objazdów przez konferencję nauczycieli wędrownych i lustratorów zaprojektowanego, a Wydział krajowy przyjętego, stanęło na przeszkodzie grożące niebezpieczeństwo cholery, które spowodowało ok. władze powiatowe, iż zażądało, ażeby zwoływania licniejszych zgromadzeń zaniechać. Dobre przyjęcie jakiego doznawał od włościan szczególnie powiatu dąbrowskiego, świadczy, że potrafił uchwycić najbardziej stosunkom tej okolicy odpowiadające tematy pouczenia, za co mu swoją wdzięczność wyrażali. Znaczna liczba słuchaczy w niektórych miejscowościach, dowodzi także wielkiego zainteresowania; i tak w Miechowicach było 250, w Otfinowie 200, w Zielonce 168, w Radgoszczy 140, w Bo-

lechowie 120 etc. słuchaczy. Znajdujemy wprawdzie w sprawozdaniu bardzo małą liczbę słuchaczy wykazaną jak np. w Mogile 3, w Woli justowskiej 9, ale są to miejsca blisko Krakowa położone i odbierające pocztę w Krakowie, że zaś, jak to sami naczelnicy usprawiedliwiają się przyznali, na pocztę prawie nigdy nie posyłają, tylko przy okazji ktoś ją odbiera, a wtedy właśnie był czas gorączkowego zbioru siana. przeto włościanie nie otrzymali na czas uwiadomienia o przybyciu nauczyciela i niezdolali się liczniej zgromadzić. Takich miejscowości było zaledwie trzy.

W swoich sprawozdaniach ze spostrzeżeń i z doświadczeń zdobywanych przy poznawaniu potrzeb włościan poruszył p. Szalay dwie ważne kwestye, którymi, jego przekonaniem, należałoby się więcej zająć. — Jedną z nich jest zaprowadzenie gospodarstw wzorowych włościańskich, któremi możnaby przykładowo okazywać włościanom drogę do podniesienia ich gospodarstw i dobrobytu prowadzącą, — drugą zaś uregulowanie użytkowania pastwisk gminnych. P. Szalay wypracował też memoriał o potrzebie i korzyściach zaprowadzenia wzorowych gospodarstw włościańskich bądź przy szkołach ludowych bądź u gospodarzy rolnych i przedstawił go Wydziałowi Rady powiatowej krakowskiej, który postanowił założyć pod kierunkiem p. Szalazy takie gospodarstwa w swoim powiecie, oparte tymczasowo o szkoły ludowe w Rącznej, Kamieniu i Rościelnikach. Na razie przystąpił Wydział powiatowy do utworzenia takiego gospodarstwa wzorowego w Rącznej i udzielił już w roku bieżącym na ten cel zasiłek w kwocie 25 zł. na urządzenie gnojarni i zakupno nawozów dopełniających. Zarazem przedstawił p. Szalay plan zaprowadzenia w Rącznej uregulowanego pastwiska gminnego. Po pouczeniach bowiem jego w tej miejscowości o pastwiskach, zachęcenii włościanie postanowili około 200 morgów pastwisk, należących do gminy, wedle pouczeń p. Szalaya uregulować. Obydwa powyższe projekta wypracowane przez p. Szalaya przydzielił Wydział krajowy komisji dla spraw rolniczych do zaopiniowania.

3. P. Tadeusz Stamirowski pouczał w 73 miejscowościach powiatów: niskiego, myślenickiego i białskiego. Wykład jego odbywał się w języku polskim, a udział słuchaczy był niekiedy bardzo znacznym, jak np. w Trzebini, gdzie było 240 słuchaczy zgromadzonych, dalej w Jeżowej 126, w Sułkowicach 125 i t. d — niekiedy znowu zniżał się udział słuchaczy do liczby poniżej 20, przeciętnie jednak obejmował z wyjątkiem 30 słuchaczy. Z końcem roku 1892, bo w drugiej połowie grudnia, ustąpił p. Stamirowski z zajmowanej posady, spowodowany do tego stóskami swymi.

Wysoki Sejm na posiedzeniu z dnia 8. kwietnia 1892 w rozprawie budżetowej przy pozycyi 225. uchwalił co następuje:

Poleca się Wydziałowi krajowemu, aby jeden z zamianować się mających nauczycieli wędrownych miał kwalifikacyę nauczyciela weterynaryi, tak, aby mógł w oznaczonym przez Wydział krajowy czasie wykładać ten przedmiot w Jagielnicy, Kobiernicach i Horodence“.

Wskutek powyższej uchwały rozpiisał Wydział krajowy konkurs (LW. 22.105/92) na posadę wędrownego nauczyciela weterynaryi z płacą roczną w kwocie 1.500 zł. i ryczałtem rocznym na koszt podróży w kwocie 500 zł. wa. podając prawa i obowiązki do tej posady przywiązane, a zarazem nadmieniając, iż posada ta będzie obsadzona prowizorycznie i na razie tylko na rok jeden. W skutek ogłoszonego konkursu zgłosiło się na posadę wędrownego nauczyciela weterynaryi sześciu kandydatów. Podania kandydatów wraz z zestawioną tabelą kwalifikacyjną przydzielił Wydział krajowy komisji rolniczej do zaopiniowania. Sekcyja stała teźże komisji, rozpatrzywszy przedłożone przez kandydatów dowody kwalifikacyi, zaleciła Wydziałowi krajowemu na pierwszym miejscu p. N. J. Sikorskiego weterynarza państwowego w Tarnowie.

Kiedy jednakże Wydział krajowy, zgodnie z propozycją sekcji stałej krajowej komisji rolniczej, p. Sikorskiego zamianował, oświadczył tenże, że nie uważał, iż posada nauczyciela wędrownego nie jest etatową, nie dającą prawa do emerytury, i że takiej posady przyjąć nie może, mając jako urzędnik państwowy nietylko emeryturę ale i awans zapewniony. Rokowania w krótkiej drodze z p. Sikorskim przeprowadzone nie doprowadziły do żadnego rezultatu. Ale i inni kandydaci, którzy odpowiednią kwalifikację posiadali, stawiali warunek, że przynajmniej po jednorocznej prowizorycznej służbie, jako stali etatowi urzędnicy krajowi stabilizowani zostaną.

Ponieważ Wydział krajowy przyszedł do przekonania, że bez dopełnienia tego warunku nie będzie możności pozyskać weterynarza odpowiednio ukwalifikowanego, przeto postanowił, po zasięgnięciu opinii krajowej komisji rolniczej, przedłożyć Wysokiemu Sejmowi wniosek na utworzenie posady etatowej weterynarza krajowego, zarazem nauczyciela weterynaryi w krajowych niższych szkołach rolniczych, z płacą równającą się płacom nauczycieli fachowych szkoły krajowej rolniczej w Czernichowie, to jest z płacą stałą 1300 zł. dodatkiem aktywalnym 240 zł. co czyni razem 1540 i ryczałtem na kosztą podróży 500 zł. tudzież z dodatkami pięcioletnimi po 200 zł. każdy i prawem do emerytury.

Do powyższego sprawozdania o czynnościach kraj. nauczycieli wędrownych rolnictwa dołącza Wydział krajowy sprawozdanie o czynnościach krajowego Instruktora mleczarstwa p. Dr. Ursyna Wareg Massalskiego, którego czynności również nie są do pewnej miejscowości stale przywiązane, lecz podobnie jak nauczycieli wędrownych rolnictwa wykonywane, chociaż tylko jedną gałąź gospodarstwa wiejskiego obejmują i do innej sfery rolników przeważnie nie odnoszą. — W myśl bowiem zakresu działania przez Wydział krajowy na wniosek krajowej komisji dla spraw rolniczych Instruktorem mleczarstwa naznaczonego, należy do obowiązków tegoż na pierwszym miejscu: „W kołach wykształconych rolników słowem i piśmem rozpowszechniać racjonalne urządzenie i prowadzenie gospodarstwa nabiałowego, i udzielać każdemu zgłaszającemu się o to rolnikowi szczegółowych rad i wskazówek fachowych odnoszących się do urządzania mleczarni, przeróbki mleka, zbytu produktów mleczarskich i t. p. — tudzież odnoszących się do zawiązania i prowadzenia mleczarni zbiorowych, spółek mleczarskich produkcyjnych i handlowych“. —

Ażeby zadanie to spełnić, udaje się p. Massalski w różne okolice kraju, na żądanie czy to prywatnych właścicieli, czy też komitetów centralnych c. k. Towarzystw rolniczych lub ich oddziałów, i tam bądź szczegółowych rad udziela, bądź miewa wykłady połączone z demonstracjami, którymi pouczyć i do więcej racjonalnego prowadzenia gospodarstwa nabiałowego zachęcić usiłuje. —

Bezpośrednim skutkiem takiego wędrownego pouczenia jest, że w wielu gospodarstwach zaprowadzono Separatory ręczne zalecone przez p. Instruktora, w innych wyrób masła za pomocą również przez niego zaleconej maselnicy jest lepszy, że masło lepszej jakości znajduje lepszy zbyt we Lwowie (za pośrednictwem Instruktora), a nawet w kilku miejscach poczyniono już kroki do założenia spółek mleczarskich.

W roku ubiegłym miał p. Massalski kilkudniowe wykłady o mleczarstwie w krajowej niższej szkole rolniczej w Horodence (dla krajowych niższych szkół rolniczych w Kobiernicach i Jagielnicy przeznaczył Wydział krajowy instruktora szkoły kobiernickiej p. Przemysław Cholewę, którego w r. 1891 na naukę mleczarstwa za granicę wysłał), następnie miał kilkogodzinny z demonstracjami połączony wykład podczas zjazdu kierowników i nauczycieli kraj. niższych szkół rolniczych na doroczną konferencję, — a od połowy roku 1892 miewa co dni 14 wykłady o gospodarstwie nabiałowym, połączone z demonstracjami, w Muzeum przemysłowym w Krakowie, na które przeważnie kobiety uczęszczają. Podobnych wykładów we

Lwowie nie mógł p. Massalski urządzić, dla braku odpowiedniego na ten cel lokalu. W Krakowie zarząd Muzeum przemysłowego oddał p. Massalskiemu do dyspozycyi odpowiedni lokal darmo; — we Lwowie mieszczą się przyrządy mleczarskie w suterrenach gmachu Sejmowego, do których przystęp Publiczności jest utrudniony; — a że lepszego pomieszczenia w gmachu Sejmowym nie ma, będzie Wydział krajowy zmuszony przy uchwalaniu budżetu na rok 1894 prosić Wysoki Sejm o wstawienie stosownej kwoty na najem lokalu, przeznaczonego na zbiory maszyn i przyrządów mleczarskich, tudzież na odbywanie pouczających demonstracyi z tymi przyrządami. — Zarazem będzie musiał Wydział krajowy prosić o wstawienie w budżecie większej kwoty na przyrządy i demonstracje, zważywszy, że kwota dotychczas na ten cel przeznaczona nie wystarcza i znacznie przekroczoną być musiała. —

Alegat B.

Dołączone do niniejszego sprawozdania zestawienie tabelaryczne (Alegat B.) wykazuje wszystkie miejscowości, w których Instruktor mleczarstwa miewał wykłady, lub udzielał szczegółowych pouczeń obchodzenia się z różnymi przyrządami mleczarskimi i z nabiałem w ogóle, bądź właścicielom ziemskim bądź ich officialistom i służbie. — W siedemnastu wypadkach korzystał p. Instruktor ze zjazdu znaczniejszej liczby rolników, spowodowanego zebraniem Towarzystw rolniczych oddziałowych, wystawą przeglądową bydła i t. p. — Na wykładach jego zbierało się przeciętnie około 50 słuchaczy, — a ogólna liczba słuchaczy wyniosła 983, nie licząc tych, którym w 15-tu miejscowościach szczegółowych pouczeń udzielał. —

Nadmienić tu w końcu należy, że p. Massalski wypracował w r. 1892 projekt instrukcyi, według której wykonywaną być powinna kontrola mleka i artykułów nabiałowych w miastach — i podręcznik do nauki mleczarstwa. — Pierwsza praca przydzieloną została do ocenienia sekcyi stałej krajowej komisji rolniczej, która orzekła, iż załatwienie tej sprawy powstrzymać należy aż do ostatecznego załatwienia sprawy wydania traktowanej w Radzie państwa ustawy o kontroli artykułów spożywczych — druga zaś oddaną została do zbadania i ocenienia osobnej komisji sędziów, przez Wydział krajowy na propozycyą kraj. komisji rolniczej do ocenienia prac konkursowych o mleczarstwie powołanej.

Na podstawie wywodów w powyższem sprawozdaniu zawartych Wydział krajowy wnosi:

Wysoki Sejm raczy uchwalić:

1. Sejm przyjmuje do wiadomości sprawozdanie Wydziału krajowego o czynnościach kraj. nauczycieli wędrownych gospodarstwa wiejskiego i kraj. Instruktora mleczarstwa za r. 1892.
2. Sejm ustanawia stałą posadę krajowego weterynarza, zarazem nauczyciela wędrownego weterynaryi, z prawami przysługującymi urzędnikom krajowym i wynagrodzeniem stałem wynosącem: 1300 zł. (2600 koron austr.) płacy, — 240 zł. (480 koron austr.) dodatku aktywalnego, powiększonym dodatkami pięcioletnimi, odpowiadającymi dodatkiem należnym urzędnikom krajowym tej samej rangi. — Na kosztą zaś poiróży przeznacza się ryczałt w kwocie 500 zł. (1000 koron austr.) rocznie.

Z Rady Wydziału krajowego Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem.

Lwów dnia 27. kwietnia 1893.

Marszałek krajowy:

Sanguszko w. r.

Sprawozdawca:

Romanowicz w. r.

Członek Wydziału krajowego.

Wykaz wykładów i pouczeń przeprowadzonych przez krajowych wędrownych nauczycieli gospodarstwa wiejskiego w roku 1892.

L. porz.	Miejscowość i Powiat	Język wykładowy	Pość obecnych	Temat wykładów	Rodzaj demonstracji	U w a g a
1	P. Seweryn Wisniewski zwiedził następujące gminy: Powiat Zbarazki. Sieniawa (dwa wy- kłady)	ruski	67	Indyk, użyte nazwów zielonych. II. O utrzymaniu i do- brem żywności zwierząt w gospodarstwie. III. O roślinach pastewnych, poprawie łąk, łępieniu chwastów. IV. O obchodzie siatki pokonanych pouzono o warzywach i uprawie ogrodowej, tudiż o gospodarstwie nabiałowym, jako najważniejszym dla tych miejscowości przedmiotcie.	Nauczyciel ograniczył się na przedstawieniu zebranym wło- ścianom okazów nasion roślin pastewnych — nazwów sztucznych i demonstracji z użyciem trokaru i innych narzędzi weterynarskich.	Obecni na wykładzie byli p. Szczepny Trzeciński wł. dóbr. Nauczyciel szkoły ludowej i dwóch ofycjalistów. — Z po- wođu deszczu zaniechano obochodu pól
2	Czernichowce	"	27			Na wykładzie byli: Ks. Siczynski, poseł na Sejm kraj., p. Jarwa, nauczyciel szkoły ludowej i trzy nauczycielki.
3	Klebanówka	"	33			Obecny Wny Fedorowicz, marszałek powiatowy, p. Dro- zdowski kandydat notaryalny i nauczyciel szkoły ludowej.
4	Jacowce	polski	32			—
5	Łozówka	ruski	25			Obecni: p. Kierski, dzierzawca dóbr i nauczyciel szkoły ludowej.
6	Dobromirka	"	60			Obecni: p. Kierski, ks. Lewicki, prob. grecko-kat. i dwóch nauczycieli. — Z powodu słoty zaniechano obochodu pól.
7	Toki	"	54			Obecni: ks. Biliński, prob. gr.-kat., ks. Kopyteczak, coope- rator gr.-kat., ks. Cisko, prob. rz. kat., p. Piasecki rządca dóbr i p. Dewaser, kier. szkoły.
8	Kozłaki	"	57			Obecni dwaj nauczyciele szkoły ludowej.
9	Hnilice	"	150			Obecni: ks. Krypiakiewicz, prob. gr. kat., p. Ługowski, ofycjalista ks. Sapiedy.

10	Lisiczyńce	ruski	58	Obecni: p. Michał Czerniakowski, wł. dóbr, miejscowy proboszcz gr. kat., nauczyciel szkoły ludowej i dwóch oficjalistów.
11	Boznoszyńce	"	67	Obecny miejscowy nauczyciel szkoły ludowej.
12	Lubianki niższe	}	60	Wykład wspólny dla obydwóch gmin w Żubiance niższej. Obecni: p. Burg rządca, dwóch oficjalistów folwarcznych i nauczyciel szkoły ludowej.
13	Lubianki wyższe			
14	Krętowce	}	58	Wykład wspólny dla obydwóch gmin w Hrycowcach. Obecny p. Gingold, wł. dóbr.
15	Hrycowce			
16	Stryjówka	ruski	51	Obecni: ks. Zarzycki, proboszcz gr. kat. i nauczyciel szkoły ludowej.
17	Zarudzie	}	54	Wykład wspólny dla obydwóch gmin w Zarudziu. — Obecni: p. Soczyński, nauczyciel szk. lud. i p. Holyński, oficjalista.
18	Wałachówka			
19	Powiat Tarnopolski. Borki wielkie (dwa wykłady)	}	48 20	Wykład wspólny odbył się w Borkach wielkich. Obecny przy zwiedzeniu gospodarstwa był p. Trzcziński, wł. dóbr. W gminie Stupki nauka wędz. gospodarstwa miała miejsce po raz drugi. Zauważyłem postęp dosyć skromny — nawóz nie pozostawiają już w kupkach na polu, zresztą trochę więcej paszy zaczynają uprawiać gospodarze.
20	Stupki (powtórny objazd)			
21	Łozowa (powtórny objazd)	poliski	120	Na wykładzie i podczas zwiedzenia gospodarstw obecnym był ks. Skórzek, prob. ob. łac. — Znalazłem postęp bardzo pocieszający. Czterech gospodarzy urządziło gnojarnie i z nawozem racjonalniej zaczęto się obchodzić. Z uprawy roślin pastewnych wprowadzono kukurudzę.
22	Plotycz (powtórny objazd)	ruski	100	Z powodu deszczu zaniechano obchodu pól.

Główne temata wykładów, które się starali omówić i wyjaśnić gospodarzom gruntownym nauczyciele wędrowni, były — z małymi zmianami spowodowanymi stosunkami i potrzebami miejscowemi — następujące:

I O potrzebie i możności podniesienia dochodów z gospodarstwa rolnego i z howli bydła. Środki do tego prowadzące: należyta uprawa, użycie odpowiednich narzędzi, użycie właściwych nawozów, obchodzenie się z nawozem w stajni, na gnojowisku i w polu — urządzanie dobrego a taniego gnojowiska, zużytkowanie odchodów

Przeгляд gospodarstw włościańskich, mianowicie zwidzenie pól, jak i pastwisk i udziałie przy tej sposobności stosownych pouczeń włościanom, którzy w tym przegądzie udział brali.

L. porz.	Miejscowość i Powiat	Język wykładowy	Ilość obecnych	Temat wykładów	Rodzaj demonstracji	U w a g a
23	Dołżanka	ruski	48			Obecni: ks. Biliński, prob. gr. kat. i miejscowy nauczyciel ludowy. — Z powodu rozpoczęcia stanokosów, zaniechano obchodu pol.
24	Draganówka (półny objazd)	polski i ruski	58			Wykład wspólny w Draganówce. — Obecni: ks. Kobyłański, proboszcz gr. kat. i nauczyciele pp. Dobelski i Nawarecki. Postęp w gospodarstwie zauważałem niewielki wprawdzie ale jest zwrot ku lepszeniu — gnojarni nie zaprowadzono, jednak inaczej się z nią obchodzi. Większą uwagę zwracają na uprawę roślin pastewnych.
25	Poczapinice (dwa wykłady)	ruski	52			Obecni: dwóch miejscowych nauczycieli i kierownik szkoły p. Witkowski.
26	Kuczyńce	ruski	76			Obecni: ks. Curkowski, proboszcz gr. kat., ks. Czubały, wikary, p. Rogalski, kierownik szkoły i dwóch nauczycieli.
27	Ładaczyn	”	47			Obecni: ks. Świteńko, prob. gr. kat., p. Skowroński, nauczyciel i p. Lachman, właściciel folwarku.
28	Łuka wielka (półny objazd)	”	78			Wykład wspólny w Łuce Obecni: p. Korytyński, miejscowy administrator folwarku, p. Krzyżanowski, nauczyciel. Postęp objawił się w staranniejszym obchodzeniu się z nawozami i zwiększeniu uprawy roślin pastewnych. — Na folwarku zaś założył p. Korytyński gnojarnię podług wskazówek danych w zeszłym roku.
29	Berezowica	”	46			Obecny p. Lewicki miejscowy nauczyciel.
30	Baworów	”	84			Obecni: p. Kaczorowski kierownik miejscowy administrator folwarku, p. Korytyński administrator z Łuki, Szłokała kierownik szkoły i miejscowy pozmistrz.
31	Powiat Brzeżański.	polski i ruski	32	Indyż, używanie nawozów zielonych. II. O utrzymaniu i dobrem żywieniu zwierząt w gospodarstwie. III. O roślinach pastewnych poprawie łąk, miejscowości. IV. O obchodzeniu się ze zwierzętami użytkowymi. V. miejscowości. Indyż o gospodarstwie nabiałowym, jako najważniejszym dla tych miejscowości przedmiotem.	Nauczyciel ograniczył się na przedstawieniu zebrany materiałom okazów nasion roślin pastewnych — nawozów sztucznych i demonstracji z użyciem trokaru i innych narzędzi weterynarycznych.	Obecny na wykładzie ks. Juszcak wikary ob. rz. kat.
32	Buszcze	polski i ruski				
33						

34	Hinowice	ruski	36
35	Plichów	"	26
36	Potutory	"	41
37	Kurzany	"	42
38	Brzeżany	"	22
39	Mieczyszów (dwa wykłady)	"	85
40	Kotów	"	25
41	Litawyn	polski	34
42	Krzywe	ruski	40
43	Kozówka	"	38
44	Kozowa	"	35
45	Helenków (dwa wykłady)	"	119
46	Horodyszcze	}	69
47	Stobódka		32
48	Kozłów	}	38
49	Dmuchawiec		

Główne temata wykładów, które starali się omówić i wyjaśnić gospodarzom gruntówym nauczyciele wędrowni, były — z małymi zmianami spowodowanymi stosunkami i potrzebami miejscowymi — następujące:

I O potrzebie i możności podniesienia dochodów z gospodarstwa rolnego i z howli bydła. Środki do tego prowadzące: należyta uprawa użycie odpowiednich narzędzi, użycie właściwych nawozów, obchodzenie się z nawozem w stajni, na gospodarstwie i w polu — urządzanie dobrego a taniego gnojowiska, zużytkowanie odchodów lanie przy tej sposobności stosownych pouczeń właścianom, którzy w tym przeglądzie udział brali.

Obecny p. Adam Witkowski b. dzierżawca dóbr.

Obecni: p. Kosturkiewicz nauczyciel i miejscowy proboszcz gr. kat.

Obecni na wykładzie: p. prezes Rady pow. Wolfart, sekretarz Rady pow. p. Traczewski dzierżawca dóbr i miejscowy proboszcz gr. kat.

Obecni kilku właścicieli realności i urzędników.

Gmina ta jest dosyć inteligentna i postępową. Pouczenie i pogadanka o gospodarstwie była bardzo ożywiona — właścianie zadawali rozmaite pytania i prosili by na drugi dzień pouczyć ich nieco o leczeniu bydła.

Obecni: p. Askan dzierżawca dóbr i miejscowy nauczyciel.

Obecni: miejscowy nauczyciel p. Sawicz i tutejszy pocztmistrz.

Gmina dosyć apatyczna, leniwa i niezbyt trzeźwa.

Obecni: miejscowy proboszcz gr. kat., p. Fok nauczyciel i p. Tyszkowski dzierżawca folwarku.

Na pierwszym wykładzie obecny był p. Miliński wł. dóbr i b. marszałek powiatowy a także kilku oficyalistów prywatnych.

Obydwa wykłady odbyły się w Horodyszczu. Na wykładzie z inteligencyi miejscowej był tylko ekonom folwarczny.

Wspólny wykład odbył się w Kozłowie. Obecni ks. Neuburg kanonik ob. rz. kat., ks. wikary i miejscowy nauczyciel.

L. porz.	Miejscowość i Powiat	Język wykładowy	Ilość obecnych	Temat wykładów	Rodzaj demonstracji	U w a g a
50	Taurów (dwa wykłady)	ruski	I. 120 II. 26			Obecni: pp. Majewski i Lobos oficyaliści z folwarku, a także miejscowy nauczyciel p. Kropiecki.
51	Budyłów	}	47	Ludzkiob, użycie nawozów zielonych. II O utrzymaniu i dobrem żywieniu zwierząt w gospodarstwie. III. O roślinach pastewnych, poprawie jęk, tępieniu chwastów. IV. O obchodzeniu się ze zwierzętami użytkowemi. V. W miejscowosciach blisko miast podzonych pouczono o warzywach i uprawie ogrodowej, tudzież o gospodarstwie nabiakowem, jako najważniejszym dla tych miejscowości przedmioicie.	Nauczyciel ogarniolył się na przedstawieniu zbranym wiościanom okázów nasion roślin pastewnych — nawozów sztucznych i demonstracyi z użyciem trokartu i innych narzędzi weterynarskich.	Wykład wspólny w Budyłowie. Obecni: ks. Czubyaty proboszcz gr. kat., p. Górski rzádca dóbr i Gieślik nauczyciel ludowy.
52	Medowa					
53	Ceniów	"	62			Obecny p. Łotocki nauczyciel.
54	Koniuchy	"	75			Obecni: p. Grabowski dzierzawca folwarku i miejscowy pocztmistrz.
55	Glinna	}	58			Wykład wspólny miał miejsce w Płanczy małej. Obecny nauczyciel szkoły ludowej.
56	Płancza mała					
57	Płancza wielka	"	82			Obecny p. Iżycki miejscowy nauczyciel.
58	Powiat Zaleszczycki.	}	90			Wspólny wykład w Szczytowcach. Obecny na wykładzie miejscowy nauczyciel.
59	Szczytowiec (dwa wykłady) Kulakowce					
60	Kasperowce	"	120			Obecny p. Winnicki nauczyciel. Stosunki społeczne są tu okropne — włóscianie nie mają inwentarza — grunta waszystkie w żydowskich rękach. Z powodu słoty zaniechano obchodu pól.
61	Nowosiółka Kościukowa	"	92			Obecny p. Polański kierownik szkoły.
62	Wizniatyńce	"	35			Obecni na wykładzie p. Mandyczewski dzierzawca folwarku, miejscowy proboszcz i miejscowy nauczyciel. Z powodu słoty zaniechano obchodu pól.

63	Dźwiniacz	ruski	38
64	Uhryńkowce	}	I. 45
65	Dupliska	}	II. 112
66	Chartanowce		
67	Drohiczówka	}	86
68	Chmielowa	}	
69	Latacz	}	20
70	Beremiany	}	22
71	Świedzkowce	}	
72	Koszyłowce	}	I. 44
73	Popowce	}	II. 36
74	Słobódka	}	
1	P. Stanisław Szalay. Powiat Dąbrowski. Dąbrowa (dwa ob- jazdy) powołano gminy: 1. Podkościele 2. Nieznajna 3. Szarwark 4. Oleśnica 5. Gruszów 6. Bagienica 7. Ruda zaramoże	polski	3.554 60

Główne temata wykładów, które starali się omówić i wyjaśnić gospodarzom gruntów wym nauczyciele wędrowni, byli — z małymi zmianami spowodowanymi stęśnankami i potrzebami miejscowemi — następujące:

I. O potrzebie i możliwości podniesienia dochodów z gospodarstwa rolnego i z howli bydła. Środki do tego prowadzące: należyta uprawa, użycie odpowiednich narzędzi, użycie właściwych nawozów, obchodzenie się z nawozem w stałni, na gnojowiskach i w polu — urządzenie dobrego a taniego gnojowiska, zużytkowanie odchodów

Przeгляд gospodarstw włościańskich, mianowicie zwidzenie pól, łąk i pastwisk i udział przy tej sposobności stosownych porażek włościanom, którzy w tym przegładzie

Obecny miejscowy nauczyciel.

Dwa wykłady wspólne odbyły się w Uhryńkowcach, obecni na wykładzie p. Leisium właściciel dóbr i miejscowa nauczycielka. Z powodu słoty zaniechano obchodzenia pól.

Obecna miejscowa nauczycielka.

Wykład wspólny w Beremianach. Obecni ks. Nowakowski proboszcz gr. kat. i miejscowy nauczyciel.

Dwa wykłady wspólne w Koszyłowcach. Obecni ks. Bażyński gr. kat. proboszcz, p. Narolski nauczyciel z Koszyłowic i nauczyciel z Popowic.

Kobiety obecne na wykładzie żywo się interesowały wykładem. Przez cały czas trwania wykładu od 3 do godz. 8 1/2 wieczór, żadna sali nie opuściła. Włoszanie żywo dziękowali za porażanie. — Obecni 7 kobiet, 5 nauczycieli i 2 osoby z inteligencji.

Lp. porz.	Miejscowość i Powiat	Język wykładowy	Ilość obecnych	Temat wykładów	Rodzaj demonstracji	U w a g a
2	Olesno (dwa wykłady), powołano gminy: 1. Swadzów 2. Podborce 3. Dąbrówki bryńskie 4. Cwików 5. Wielopole	polski	75	Indykacja, używanie nawozów zielonych II. O utrzymaniu i dobrem żywieniu zwierząt w gospodarstwie. III. O roślinach pastewnych, poprawie łąk, bęgien i chwastów. IV. O obhodzeniu się ze zwierzętami użytkowymi. V. W miejscowościach blisko miast położonych poczyno o warzywach i uprawie ogrodnictwa, tudzież o gospodarstwie nabiadowym, jako najważniejszym dla tych miejscowości przedmiotem.	Nauczyciel ograniczył się na przedstawieniu zebranym włościanom okazów nasion roślin pastewnych — nawozów sztucznych i demonstracji z użytkiem trokartu i innych narzędzi weterynarskich.	Włościanie dziękowali za pouczenie, zapewniając o korzyściach jakie odnieśli. Ks. proboszcz i nauczyciele także żywo bardzo interesowani byli — utrzymywali iż dużo skorzystali z wykładów.
3	Nieciecza, powołano gminy: 1. Bonary 2. Czajów	"	80			Widoczne u włościan bardzo żywe zajęcie i zrozumienie wykładów.
4	Otfinów, powołano gminy: 1. Pasieka ofinowska 2. Pierszyca 3. Janikowice 4. Siedliszowice 5. Gorzyce 6. Kłyż	"	200			Obecni: ks. proboszcz dr. prałat Kasprzak. Zastępca prezesa Rady powiatowej p. Treter i paru z inteligencji. Bardzo żywe zadowolenie słuchaczy — prośba o powtórzenie wykładów.
5	Miechowice, powołano gminy: 1. Wiatrychowice 2. Miechowice małe 3. Jadowniki mokre 4. Jagodniki	"	250			Było dużo kobiet. — Lud dość inteligentny. — Dziękując za naucezenie, zapytywał, czy można częściej mieć takie nauki — konstатовano korzyści odniesione.

6	Sikorzyce (dwa wykłady)	polski	70
7	Dęblin	"	86
8	Gręboszów (trzy wykłady), powołano gminy: 1. Lubiecko 2. Wola Grębosz. 3. Ujście jezuickie 4. Zawierbie 5. Biskupiec 6. Karsy	"	60
9	Podlipie (dwa wykłady)	"	100
10	Bolesław (dwa wykłady)	"	120
11	Mędrzechów (cztery wykłady)	"	70
12	Szczucin (trzy wykłady)	"	95
13	Słupiec (dwa wykłady)	"	50
14	Radgoszcz (dwa wykłady)	"	140
15	Powiat Krakowski. Czernichów (dwa wykłady)	"	28

Główne temata wykładów, które starali się omówić i wyjaśnić gospodarzom gruntów nauczytele wędrowni, były — z małymi zmianami spowodowanymi stosunkami i potrzebami miejscowymi — następujące:

I. O potrzebie i możności podniesienia dochodów z gospodarstwa rolnego i z howli bydła. Środki do tego prowadzone: należyła uprawa, użycie odpowiednich narzędzi, użycie wiasciwych nawozów, obchodzenie się z nawozem w stajni, na gnojowisku i w polu — urządzenie dobrego a taniego gnojowiska, użytkowanie odchodów

Przeгляд gospodarstw włościańskich, mianowicie związanie pol, tak i pastwisk i udział przy tej sposobności stosownych pouczeń włościanom, którzy w tym przegładzie

Jak wyżej.

Wykład odbywał się we dworze dzierżawionym przez spółkę chłopów tamtejszych — słuchacze musieli stać — wielu przed końcem wyszło ze sali. Ludu najmniej chętny z całej okolicy.

Obecni dwaj nauczyciele ludowi. Najwyższe zadowolenia i korzyści z wykładów — upominanie się o częstsze ich odwiedzanie.

Obecni na wykładzie czterej z inteligencji.

Obecni dwaj nauczyciele ludowi.

Obecnych na wykładzie było 7 osób z inteligencji.

Pierwszy wykład podczas jarmarku w Szczecinie liczył obecnych 188.

Obocne dwie osoby z inteligencji.

Mały udział włościan z powodu nie ogłoszenia przez wójtów gmin o pouczeniach.

L. porz.	Miejscowość i Powiat	Język wykładowy	Łość obecnych	Temat wykładów	Rodzaj demonstracji	U w a g a
16	Kamień (dwa wykłady)	polski	34			Włościanie tylko z samego Kamienia.
17	Wołówice (dwa wykłady)	"	60			Między słuchaczami znajdowały się kobiety.
18	Rybna (dwa wykłady)	"	100			—
19	Liszki (trzy wykłady)	"	173			Obecni: ks. proboszcz, naczelnik c. k. sądu, sędzia, 2 urzędników c. k. sądu, nauczyciele, kierownik szkoły, właściciele realności.
20	Kaszów (dwa wykłady)	"	35			—
21	Morawica	"	50			Zwiedzenie gospodarstw i Kółka rolniczego w Cholerzynie.
22	Rączna (dwa wykłady)	"	56			—
23	Balice (dwa wykłady)	"	66			—
24	Bolechowice (dwa wykłady)	"	65			—
25	Bronowice	"	11			Wójt na pocztę nie posyła (jak cała okolica blisko Krakowa) przeto dowiedział się o terminie pouczenia tegoż samego dnia i nie mógł ludzi zebrać.
26	Modlnica (dwa wykłady)	"	16			Lud zuchwały nieinteligentny — głupi.
27	Wola justowska	"	9			Do wieczora nie było nikogo potem zeszli się w kilku na chwilę, mówiąc że czasu nie mają.
28	Zielonki (dwa wykłady)	"	168			—

Indykich, użycie nawozów zielonych. II. O utrzymaniu i dobrem żywieniu zwierząt w gospodarstwie. III. O roślinach pastewnych, poprawie łąk, bęgienin i chwastów. IV. O obchodzeniu się ze zwierzętami użytkowymi. V. W miejscowościach blisko miast położonych pouczono o warzywach i uprawie ogrodowej, tudzież o gospodarstwie nabiałowym, jako najważniejszym dla tych miejscowości przedmiocie.

Nauczyciel ograniczył się na przedstawieniu zebrany włościanom okazów nasion roślin pastewnych — nawozów sztucznych i demonstracji z użyciem trokaru i innych narzędzi weterynaryskich.

29	Prądnik czerwony	polski	25	Gospodarstwo spoczywa w rękach kobiet (mieszkańców 2.000) mężczyźni w Krakowie murarzami, cieślami itp.
30	Raciborowice (trzy wykłady)	"	25	—
31	Mogila	"	3	Skonstatowano później, że naczelnicy gmin nie byli o po- uczeniach uwiadomieni. ,
32	Pleszów	"	65	Lud nie inteligentny.
33	Buszcza (dwa wy- kłady)	"	15	Lud inteligentny i chcący nauki — sądząc z tych niewielu zebranych — gorączkowy zbiór siana.
34	Kościelniki (dwa wy- kłady)	"	43	Gorączkowy zbiór siana, ludzie przychodzili na pół go- dziny z łak naprzeciw leżących na pouczenie i wycho- dzili co chwila się zmieniając.
	P. Tadusz Stamirowski.		2.503	
	Powiat Niski.			
1	Pyszniça	"	68	Wspólne wykłady miały miejsce w Pyszniży. Obecni na wykładzie ks. kanonik Gródecki i miejscowy nauczyciel.
2	Kłyżów (dwa wy- kłady)	"		
3	Jarocin	"	65	Wspólny wykład w Jarocinie. Obecny miejscowy nau- czyciel.
4	Szyperki	"		
5	Zdziary	"		
6	Kurzyna	"	75	Wspólny wykład w Kurzynie.
7	Rauchersdorf	"		
8	Góice	"		

Główne temata wykładów, które starali się omówić i wyjaśnić gospodarzom grunto-
wym nauczyciele wędrowni, były — z małymi zmianami spowodowanymi stosunkami
i potrzebami miejscowymi — następujące:

I. O potrzebie i możliwości podniesienia dochodów z gospodarstwa rolnego i z ho-
dowli bydła. Środki do tego prowadzące: należyta uprawa, użycie odpowiednich na-
zędzi, użycie właściwych nawozów, obhodzenie się z nawozem w stajni, na gnojo-
wisku i w polu — urządzanie dobrego a taniego gnojowiska, użytkowanie odchodów

Przeгляд gospodarstw włosciańskich, mianowicie zwiadenie pol, łąk i pastwisk i udzie-
lanie przy tej sposobności stosownych pouczeń włosciańom, którzy w tym przegładzie
udział brali.

L. porz.	Miejscowość i Powiat	Język wykładowy	Ilość obecnych	Temat wykładów	Rodzaj demonstracji	U w a g a
9	Zarzecze (dwa wykłady)	polski	50	Indykach, użycie nawozów zielonych. II. O utrzymaniu i dobrem żywieniu zwierząt w gospodarstwie. III. O roślinach pastewnych, poprawie łąk, tępieniu chwastów. IV. O obhodzeniu się ze zwierzętami użytkowymi. V. W miejscowościach blisko miast położonych pouczono o wazrywach i uprawie ogrodowej, tudzież o gospodarstwie nabiałowym, jako najważniejszym dla tych miejscowości przedmiotcie.	Nauczyciel ograniczył się na przedstawieniu zebranym włościanom okazów nasion roślin pastewnych – nawozów sztucznych i demonstracji z użyciem trokaru i innych narzędzi weterynarskich.	Wspólne wykłady w Zarzeczcu. Obecni: Wny dr. Kostheim, wicemarszałek p. Bielewicz i miejscowy nauczyciel.
10	Wólka tanewska					
11	Huta deręgowska					
12	Rudnik (dwa wykłady)	"	127	Indykach, użycie nawozów zielonych. II. O utrzymaniu i dobrem żywieniu zwierząt w gospodarstwie. III. O roślinach pastewnych, poprawie łąk, tępieniu chwastów. IV. O obhodzeniu się ze zwierzętami użytkowymi. V. W miejscowościach blisko miast położonych pouczono o wazrywach i uprawie ogrodowej, tudzież o gospodarstwie nabiałowym, jako najważniejszym dla tych miejscowości przedmiotcie.	Nauczyciel ograniczył się na przedstawieniu zebranym włościanom okazów nasion roślin pastewnych – nawozów sztucznych i demonstracji z użyciem trokaru i innych narzędzi weterynarskich.	Wspólne wykłady w Rudniku. Obecni miejscowy katecheta, kierownik szkoły, aptekarz i wachmistrz żandarmerji.
13	Kopki					
14	Bieliny					
15	Tarnogóra	"	60	Indykach, użycie nawozów zielonych. II. O utrzymaniu i dobrem żywieniu zwierząt w gospodarstwie. III. O roślinach pastewnych, poprawie łąk, tępieniu chwastów. IV. O obhodzeniu się ze zwierzętami użytkowymi. V. W miejscowościach blisko miast położonych pouczono o wazrywach i uprawie ogrodowej, tudzież o gospodarstwie nabiałowym, jako najważniejszym dla tych miejscowości przedmiotcie.	Nauczyciel ograniczył się na przedstawieniu zebranym włościanom okazów nasion roślin pastewnych – nawozów sztucznych i demonstracji z użyciem trokaru i innych narzędzi weterynarskich.	Wspólny wykład w Tarnogórze. Obecny na wykładzie miejscowy nauczyciel.
16	Koziarnia					
17	Łętownia	"	53	Indykach, użycie nawozów zielonych. II. O utrzymaniu i dobrem żywieniu zwierząt w gospodarstwie. III. O roślinach pastewnych, poprawie łąk, tępieniu chwastów. IV. O obhodzeniu się ze zwierzętami użytkowymi. V. W miejscowościach blisko miast położonych pouczono o wazrywach i uprawie ogrodowej, tudzież o gospodarstwie nabiałowym, jako najważniejszym dla tych miejscowości przedmiotcie.	Nauczyciel ograniczył się na przedstawieniu zebranym włościanom okazów nasion roślin pastewnych – nawozów sztucznych i demonstracji z użyciem trokaru i innych narzędzi weterynarskich.	Wspólny wykład w Łętowni. Obecni miejscowy proboszcz ks. Sypniewski i nauczyciel.
18	Lowisko					
19	Groble					
20	Jeżowe (dwa wykłady)	"	126	Indykach, użycie nawozów zielonych. II. O utrzymaniu i dobrem żywieniu zwierząt w gospodarstwie. III. O roślinach pastewnych, poprawie łąk, tępieniu chwastów. IV. O obhodzeniu się ze zwierzętami użytkowymi. V. W miejscowościach blisko miast położonych pouczono o wazrywach i uprawie ogrodowej, tudzież o gospodarstwie nabiałowym, jako najważniejszym dla tych miejscowości przedmiotcie.	Nauczyciel ograniczył się na przedstawieniu zebranym włościanom okazów nasion roślin pastewnych – nawozów sztucznych i demonstracji z użyciem trokaru i innych narzędzi weterynarskich.	Wspólne wykłady w Jeżowej.
21	Jata					
22	Cholewiana góra	"	25	Indykach, użycie nawozów zielonych. II. O utrzymaniu i dobrem żywieniu zwierząt w gospodarstwie. III. O roślinach pastewnych, poprawie łąk, tępieniu chwastów. IV. O obhodzeniu się ze zwierzętami użytkowymi. V. W miejscowościach blisko miast położonych pouczono o wazrywach i uprawie ogrodowej, tudzież o gospodarstwie nabiałowym, jako najważniejszym dla tych miejscowości przedmiotcie.	Nauczyciel ograniczył się na przedstawieniu zebranym włościanom okazów nasion roślin pastewnych – nawozów sztucznych i demonstracji z użyciem trokaru i innych narzędzi weterynarskich.	Wspólny wykład w Cholewianej górze. Obecny miejscowy nauczyciel.
23	Nart					
24	Kamień	"	30	Indykach, użycie nawozów zielonych. II. O utrzymaniu i dobrem żywieniu zwierząt w gospodarstwie. III. O roślinach pastewnych, poprawie łąk, tępieniu chwastów. IV. O obhodzeniu się ze zwierzętami użytkowymi. V. W miejscowościach blisko miast położonych pouczono o wazrywach i uprawie ogrodowej, tudzież o gospodarstwie nabiałowym, jako najważniejszym dla tych miejscowości przedmiotcie.	Nauczyciel ograniczył się na przedstawieniu zebranym włościanom okazów nasion roślin pastewnych – nawozów sztucznych i demonstracji z użyciem trokaru i innych narzędzi weterynarskich.	Obecni: kierownik szkoły, młodszy nauczyciel, nauczycielka, pocztmistrz z synem.

25	Powiat Myślenicki. Górna wieś	polski	10	Obecny na wykładzie nauczyciel miejscowy.
26	Sułkowice	"	125	Wykład wspólny miał miejsce w Sułkowicach. Obecni: ks. kanonik Opidowicz, wikary ks. Filar, kierownik szkoły, nauczyciel i nauczycielka, nauczyciel z żoną z Rudnik, sekretarz stowarzyszenia kowali i p. Cieżkowski.
27	Jasienice	"	47	Wykład wspólny w Krzywaczce. Obecni: prezes Rady powiatowej p. Schmidt i miejscowy nauczyciel.
28	Biertowice	"	15	Wspólny wykład w Jaworniku.
29	Krzywaczka	"	I. 30 II. 65	Wspólny wykład w Myślenicach. Obecni pp.: o. k. Starosta, ks. proboszcz, Kwieciński delegat Kółek rolniczych, ks. wikary, inspektor szkół, sekretarz Rady powiatowej, dyrektor dóbr p. Maślanka, p. Gawroński i Taguński komisarz e. k. Starostwa i inni.
30	Bęczarka	"	12	Obecni: ks. proboszcz Łazowski i miejscowy nauczyciel, z powodu niepogody zaniechano obchodu pól.
31	Głogoczów	"	I. 26 II. 10	Wspólny wykład w Droginie. Obecni: ks. proboszcz Fiedor i miejscowy nauczyciel.
32	Jawornik	"	240	Wspólny wykład w Trzebuni. Obecni: proboszcz Hałatek i ks. wikary.
33	Rudnik	"		
34	Myślenice (dwa wykłady)	"		
35	Dolna wieś	"		
36	Trzemesznie	"		
37	Droginie (dwa wykłady)	"		
38	Brzącowice	"		
39	Trzebunia	"		
40	Jachówka	"		
41	Bienkówka	"		

Główne temata wykładów, które starali się omówić i wyjaśnić gospodarzom gruntowym nauczyciele wędrowni, były — z małymi zmianami spowodowanymi stosunkami i potrzebami miejscowymi — następujące:

I. O potrzebie i możliwości podniesienia dochodów z gospodarstwa rolnego i z hodowli bydła. Środki do tego prowadzące: należyta uprawa, użycie odpowiednich narzędzi, użycie właściwych nawozów, obchodzenie się z nawozem w stałni, na gnojowisku i w polu — urządzanie dobrego a taniego gnojownika, zużytkowanie odchodów lanie przy tej sposobności stosownych, mianowicie zwidzenie pól, łąk i pastwisk i udział brał.

L. porz.	Miejscowość i Powiat	Język wykładowy	Ilość obecnych	Temat wykładów	Rodzaj demonstracji	U w a g a
42	Rabka	polski	100	niego gnojwiska, użytkowanie odchodów ludzkich, użycie nawozów zielonych. II. O utrzymaniu i dobrem żywności zwierząt w gospodarstwie. III. O roli- nach pastewnych, poprawie łąk, bępinach chwastów. IV. O obhodzeniu się ze zwierzętami użytkowymi. V. W miejscowościach blisko miast położonych pou- czono o warzywach i uprawie ogrodowej, tudzież o gospodarstwie nabiałowym, jako najważniejszym dla tych miejscowości przedmiotów.	Nauczyciel ograniczył się na przedstawieniu zbranym włośniom okazów nasion roślin pastewnych — nawozów sztucznych i demonstracji z użyciem trokarnu i innych narzędzi weterynarskich.	Wspólny wykład w Rabce. Obecni: miejscowy ks. wikary, nauczycielka oraz wiele osób z inteligencji miejscowej.
43	Skomielna biała		20			
44	Osielec	"	55			Obecny miejscowy nauczyciel.
45	Zawoja	"	80			Obecni: c. k. starosta p. Beneszek, kierownik szkoły, nauczycielka, przewodniczący Kółka rolniczego i sekretarz tego kółka.
46	Maków	"	16			Wykład wspólny w Makowie. Obecni pp.: dyrektorowie Towarzystwa zaliczkowego i ks. wikary.
47	Grzechinia		90			—
48	Juszczyn	"	10			Wspólny wykład odbył się w Bestwinie. Obecni na wy- kładzie nauczyciel miejscowy.
49	Łętownia		22			Obecni: właściciel dóbr p. Jankowski i proboszcz.
50	Powiat Biański.	"	85			Wykład wspólny w Wilamowicach. Obecni: dwaj księża, burmistrz i kierownik szkoły.
51	Bestwina		50			Obecni: ks. proboszcz, 2 kleryków i nauczyciel.
52	Bestwinka	"	105			Wspólny wykład w Brzezince. Obecni dwaj nauczyciele i nauczycielka.
53	Janowiec		22			
54	Stara wieś	"	85			
55	Wilamowice	"	50			
56	Heczmarowice		105			
57	Jawiszowice	"	105			
58	Brzeszcze	"	105			
59	Brzezinka	"	105			
60	Pławy		105			
	Balice	"	105			

61	Dwory	} polski	64	Wykład wspólny w Dworach. Obecny nauczyciel miejscowy.
62	Kruki			
63	Osiek	} "	23	Wykład wspólny w Osieku. Obecni: poseł na Sejm krajowy p. Kramarczyk i nauczyciel miejscowy.
64	Łęki			
65	Polanka wielka	} "	16	Wykład wspólny w Polance wielkiej. Obecni: p. Wysocki właściciel dóbr i nauczyciel miejscowy.
66	Poremba wielka			
67	Czaniec	"	40	Obecny miejscowy nauczyciel.
68	Porąbka	"	12	Obecny miejscowy nauczyciel.
69	Kobiernice	"	20	Obecni: p. Bielski kierownik szkoły rolniczej i profesor Bielecki i nauczyciel ludowej szkoły.
70	Kozy wielkie	} "	55	Wspólny wykład w Kozach wielkich. Obecni: p. Czaczyk marszałek powiatu, p. Bielski kierownik szkoły rolniczej, Bielecki profesor, p. Łodyga kierownik, 2 nauczyciele, ks. wikary i kilka osób miejscowej inteligencji.
71	Bujaków			
72	Buczkowice	} "	120	Wspólny wykład w Buczkowicach. Obecni: nauczyciel miejscowy i nauczyciel ze Szczerska.
73	Szczersk			
			2.242	

Główne temata wykładów, które starali się omówić i wyjaśnić gospodarzom gruntowym nauczyciele wędrowni, były — z małymi zmianami spowodowanymi stosunkami i potrzebami miejscowymi — następujące:
 I. O potrzebie i możliwości podniesienia dochodów z gospodarstwa rolnego i z hodowli bydła. Środki do tego prowadzące: należyta uprawa, życie odpowiednich narządów, użycie właściwych nawozów, obchodzenie się z nawozem w stałni, na gnojowisku i w polu — urządzenie dobrego a takiego w tym przegłędzie udział brał.

Przegład gospodarstw włociszanskich, mianowicie zwidzenie pól, łąk i pastwisk i udzielanie przy tej sposobności stosownych pouczeń właścicielom, którzy w tym przegłędzie udział brał.

Z e s t a w i e n i e:

Seweryn Wiśniewski	68 pouceń, na których było obecnych z 74 gmin	3.554 słuchaczy
Stanisław Szalay	64 " " " " " "	2.503 " "
Tadeusz Stamirowski	43 " " " " " "	2.242 " "
Razem	175 pouceń na których było obecnych z 211 gmin	8.299 słuchaczy włociszanskich

Wykaz wykładów i pouczeń przeprowadzonych przez instruktora mleczarstwa w r. 1892.

		U w a g a			
nr	Miejscowość i Powiat	liczba obecnych	Temat wykładów	Czy odbywały się praktyczne demonstracye i rodzaj tychże	U w a g a
1	Przemysł	100	Sposób obchodzenia się z mlekiem i najkorzystniejsze jego spienienie. Spółki mleczarskie i korzyści z tego wynikłe.	Oznaczenie zawartości tłuszczu w mleku. Objaśnienia wspólnej mleczarni	Po skończonym wykładzie przystąpiła część obecnych do wyboru komitetu, który by się zajął potrzebnymi przygotowaniem do założenia spółki mleczarskiej w Przemysłu.
2	Lwów	50	O konieczności założenia spółki mleczarskiej przez producentów mleka. O sprzedaży świeżych produktów mlecznych.	—	Wykład miał miejsce we Lwowie w czasie walnego zgromadzenia c. k. gal. Towarzystwa gospodarskiego.
3	Sanok	30	O znaczeniu spółek mleczarskich dla producentów mleka.	Sposób użycia separatorów mleka.	Pouczenie odbyło się podczas zgromadzenia członków c. k. gal. Tow. gospodar. Oddziału Sanockiego w Sanoku.
4	Jarosław	150	Sposób obchodzenia się z mlekiem i najkorzystniejsze jego spienienie. Spółki mleczarskie. Pouczenie o użyciu sprzętów mleczarskich.	Demonstracye z separatorem „Victoria” i masznicą „Victoria”.	Wykład odbył się w czasie zgromadzenia członków c. k. gal. Tow. gospod. Oddziału Jarosławskiego w Jarosławiu.
5	Stanisławów	25	j. w.	j. w.	Wykład odbył się w czasie zgromadzenia członków c. k. gal. Tow. gospod. Oddziału Stanisławowskiego w Stanisławowie. Obecnym na wykładzie było także 10 kobiet
6	Rohatyn	50	j. w.	j. w.	Wykład odbył się w czasie zgromadzenia członków gal. Tow. gospod. Oddziału Rohatyńskiego. Na wykładzie było kilka kobiet.
7	Kałuż	20	j. w.	j. w.	Wykład odbył się w czasie zgromadzenia członków c. k. gal. Tow. gospodar. Oddziału Kałużyńskiego.
8	Dolina	150	O prowadzeniu gospodarstwa mlecznego włościan stowarzyszenie mleczarskie gospodarzy wiejskich. Jakość mleka i sposoby obchodzenia się z mlekiem.	Demonstracye z ręcznym separatorem, i sprzętami do nabiału.	Wykład odbył się podczas wystawy bydła w Dolinie.
9	Sieniawa (Pow. Jarosław.)	150	j. w.	j. w.	Wykład odbył się podczas wystawy bydła w Sieniawie.

10	Stryj	polski	40	Sposób obchodzenia się z mlekiem. Przerobienie i spienienie wyrobów mlecznych Spółki mleczarskie.	Zbieranie śmietanki za pomocą separatora "Victoria i Lefeld" Użycie chłodników do mleka i innych sprzętów mleczarskich.	Wykład odbył się w czasie zgromadzenia członków c. k. gal. Tow. roln. Oddziału Stryjskiego.
11	Kraków	"	40	j. w.	j. w.	Wykład miał miejsce na zebraniu członków Towarzystwa gosp. Krakowskiego.
12	Ulaszkowce (P. Czortków)	"	30	j. w.	j. w.	Wykład odbył się na zgromadzeniu Towarzystwa gospod. Oddziału Podolskiego.
13	Sądowa Wisznia (P. Mościska)	"	40	j. w.	Demonstracye ręcznym separatorem Chłodniki "Schmidto Aparat "Coolejgo". Maszyna "Victoria" etc.	Wykład odbył się na zgromadzeniu członków Towarzystwa gospodar. Oddziału Gródek-Rudki.
14	Turka	"	30	j. w.	j. w.	Wykład odbył się w dniu Jarmarku, na który schodzi się wiele gospodarzy wiejskich.
15	Sokal	"	30	j. w.	Zbieranie śmietanki na separatorze "Lefeld".	Wykład odbył się podczas zgromadzenia członków Towarzystwa gospodarskiego Oddziału Beiz-Sokal.
16	Katusz	"	18	Użycie separatorów.	Demonstracye z separatorem Lefeld.	Wykład odbył się podczas zgromadzenia Towarzystwa gospodarskiego Oddziału Katusz-Dolina.
17	Lwów	"	30	O zarządzie gospodarstw mlecznych i dostarczenia cennych produktów mleczarskich.	Demonstracye z różnymi aparatami do mleczarstwa jak: separatorem Lefeld Lavalla, Victoria maszyną, Victoria z aparatem Szahleta i Marchaud'ego Latocrit etc.	Wykład odbył się podczas rocznej konferencyi nauczycieli kraj. niższych szkół rolniczych.
			983			

Prócz tego prowadzono pouczające rozmowy, a odnoszące się do techniki przemysłu mleczarskiego, bądź to z właścicielami dóbr lub dzierżawcami bądź też z personelem urzędniczym w następujących miejscowościach.

1. Jurciskowa (p. Dobromil)
2. Kostków (pow. Jarosław)
3. Pełkinie "
4. Zarzecze "
5. Hawłowice (pow. Jarosław)
6. Lipniki (pow. Mościska).
7. Wierchnia (pow. Katusz)
8. Hoczew (pow. Lisko)
9. Lesznowate (pow. Lisko)
10. Paniszczew "
11. Krasiczyn (pow. Przemysł)
12. Tłumacz (pow. Tłumacz)
13. Jabłonka niższa (pow. Turka)
14. Łozna "
15. Tarnawa niższa "

